

درباره احتمال انحلال سازمان ملی هوش

اخیراً خبری در سایت خبری تسنیم منتشر شد: سازمان ملی هوش مصنوعی ایران که در دولت قبل با هدف سیاست‌گذاری و هماهنگی فعالیت‌های هوش مصنوعی تأسیس شد، اکنون بنا بر برخی اخبار در آستانه انحلال قرار دارد. با انحلال این سازمان چه اتفاقی برای پیشرفت و ارتقای هوش مصنوعی در کشور می‌فته؟ برای توجه بیشتر و بهتر به هوش مصنوعی چه کارهایی باید در اولویت قرار بگیرد؟

متن خبر مورد اشاره

به گزارش خبرنگار اجتماعی خبرگزاری تسنیم، سازمان ملی هوش مصنوعی ایران که در دولت قبل تأسیس شد، احتمالاً به‌زودی به‌طور کامل منحل می‌شود و تمام امور مربوط به هوش مصنوعی ذیل معاونت علمی ریاست‌جمهوری مدیریت خواهد شد.

این در حالی است که بسیاری از کارشناسان و فعالان حوزه فناوری، تأسیس این سازمان را اقدامی مثبت تلقی کرده و آن را هم‌تراز با نهادهایی مانند وزارتخانه هوش مصنوعی امارات یا سازمان‌های مشابه در کشورهای پیشرفته دانسته بودند. اما ظاهراً دولت تصمیم گرفته است این سازمان را به‌طور کامل حذف کند. در حالی که «تشکیل شورای ملی راهبری و تأسیس سازمان ملی هوش مصنوعی» مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی بوده است.

در صورت صحت این خبر، سازمان ملی هوش مصنوعی یا به‌صورت کامل حذف خواهد شد یا ذیل ستاد هوش مصنوعی معاونت علمی به فعالیت خود ادامه خواهد داد؛ ستادی که امروز نیز بدون مدیر به کار خود ادامه می‌دهد!

روند تأسیس سازمان ملی هوش

سازمان ملی هوش مصنوعی با حضور محمد منبر؛ سرپرست سابق ریاست‌جمهوری و معاون سابق علمی رئیس‌جمهور در تاریخ ۱۹ تیر ۱۴۰۳ افتتاح شد.

نهم دی ماه ۱۴۰۲ بود که آیت الله رئیسی، رئیس‌جمهور شهید و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوبه «نهایی‌سازی و تصویب سند ملی هوش مصنوعی جمهوری اسلامی ایران» را ابلاغ کرد که براساس آن ستاد علم و فناوری دبیرخانه شورا مأموریت یافت این سند را با همکاری وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذی‌نفع و با استفاده از ظرفیت دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها تدوین کند.

۱۲ تیرماه سال جاری نیز محمد منبر؛ سرپرست ریاست‌جمهوری و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی ماده واحده «تشکیل شورای ملی راهبری و تأسیس سازمان ملی هوش مصنوعی» مصوب جلسه ۹۰۱ مورخ ۲۹ خردادماه ۱۴۰۳ این شورا را برای اجرا به شرح ذیل ابلاغ کرد:

«ماده واحده؛ ضمن تأیید کلیات سند ملی هوش مصنوعی و واگذاری تصویب مفاد آن به شورای معین شورای عالی

انقلاب فرهنگی، برای برنامه‌ریزی، راهبری، هماهنگی و نظارت بر حسن اجرای این سند شامل تصویب نقشه راه اجرایی‌سازی سند، تصویب آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های لازم جهت تسهیل اجرای سند، تصویب ره‌نگاشت کاربست هوش مصنوعی در دستگاه‌های اجرایی مستقل ملی و پیشنهاد روزآمدسازی سند «شورای ملی راهبری هوش مصنوعی»، با ترکیب ذیل تشکیل می‌شود همچنین در راستای ساماندهی و توسعه زیست‌بوم هوش مصنوعی کشور و انجام امور دبیرخانه این شورا «سازمان ملی هوش مصنوعی» به صورت یک سازمان مستقل زیر نظر رئیس جمهور تأسیس می‌شود.

سازمان ملی هوش مصنوعی در دولت سیزدهم و با تأکید بر اهمیت هوش مصنوعی در سیاست‌های کلان کشور تأسیس شد. این سازمان براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی شکل گرفت و هدف آن سیاست‌گذاری، تنظیم‌گری و هماهنگی فعالیت‌های مرتبط با هوش مصنوعی در سطح ملی بود. بسیاری از فعالان این حوزه، تشکیل چنین نهادی را گامی اساسی در راستای ایجاد زیرساخت‌های لازم برای توسعه هوش مصنوعی در کشور دانستند، اما علی‌رغم این انتظارات، این سازمان از همان ابتدا با چالش‌هایی مانند عدم تخصیص بودجه، نبود ساختار مشخص و نبود حمایت کافی روبه‌رو شد.

روند افول سازمان مذکور

این سازمان که با تبلیغات گسترده در دولت پیشین راه‌اندازی شد، نخستین اقدام عملی پس از تأکیدات مقام معظم رهبری بر توسعه هوش مصنوعی در کشور به‌شمار می‌رفت، با این حال، در عمل به فراتر از یک ساختمان خالی در خیابان ملاصدراى تهران نرسید. این سازمان نه اساسنامه‌ای مصوب داشت و نه بودجه‌ای دریافت کرد، چراکه تخصیص منابع مالی آن منوط به تصویب اساسنامه بود؛ امری که هرگز محقق نشد.

آبان ماه سال جاری، حسین افشین، معاون علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری، در گفت‌وگو با خبرنگار تسنیم اعلام کرد: «دو روز پیش حکمی زده شد و سازمان ملی هوش مصنوعی به ذیل معاون اول رئیس جمهور ارتقا یافت»، وی افزود که ریاست این سازمان و شورای راهبری آن از سوی رئیس جمهور به دکتر عارف تفویض شده است.

حدود یک ماه بعد، افشین در برنامه گفت‌وگوی ویژه خبری اظهار کرد که دولت تدوین اساسنامه سازمان ملی هوش مصنوعی را در دستور کار قرار داده و تا سه ماه آینده این اساسنامه برای تصویب به هیئت وزیران ارائه خواهد شد. وی همچنین تأکید کرد که وظیفه این سازمان «تنظیم‌گری و برنامه‌ریزی» خواهد بود، نه اجرای مستقیم پروژه‌ها.

با این حال، تنها چند روز پس از این اظهارات، رئیس جمهور در جلسه هیئت دولت (۲۵ آذر) اعلام کرد که ایجاد سازمانی مستقل برای مدیریت هوش مصنوعی در ایران «قابل قبول» نیست! در این جلسه، مسعود پزشکیان، رئیس جمهور، به ستار هاشمی، وزیر ارتباطات، مأموریت داد با استفاده از تجربیات بین‌المللی، رویکرد ملی هوش مصنوعی را تدوین کند، این تصمیم، پرسش‌های زیادی را درباره آینده سیاست‌گذاری کشور در این حوزه به وجود آورد.

ضرورت و نیاز به سازمان هماهنگ کننده (Coordinator)

در ابتدا باید گفت حوزه هوش مصنوعی بسیار پیچیده است، به دلیل پیشرفته و نوپا بودن فناوری‌های مورد استفاده در آن. از این رو، نهادهای علمی و صنعتی دولتی و خصوصی فراوانی در پیشرفت و ساماندهی آن نقش ایفا می‌کنند که این گستردگی و پراکندگی شبکه همکاران نیاز به هماهنگی و تصمیم‌گیری‌های استراتژیک در سطح ملی را ضروری می‌سازد.

هدف از تشکیل سازمان ملی هوش مصنوعی نیز همین بوده تا با ایجاد یک ساختار منسجم بتواند سیاست‌ها و راهبردهای کلان این حوزه را پیگیری کرده و به سرانجام برساند. انحلال این سازمان قطعاً منجر به پراکندگی تصمیمات

و روند تصمیم‌سازی شده و فعالیت‌ها را موازی و غیرهمسو می‌سازد. دوباره دوباره کاری‌ها روی داده و کلافی پیچ‌درپیچ و سردرگم موضوع هوش مصنوعی را در سطح کلان درگیر خود خواهد کرد. بنابراین دور از انتظار نیست که مشکلاتی در مسیر رشد و ارتقای هوش مصنوعی در کشور پدیدار شود.

عوامل و ریشه‌های عدم توجه به سازمان مذکور

این تصمیم را اگر در کنار سایر تصمیمات دولت فعلی قرار دهیم، به‌نوعی متوجه رویکردی نگران‌کننده نسبت به قانون اساسی می‌شویم. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تدبیری اندیشیده شده است تا از طریق تفکیک میان قوای نظام، از خطرات و بحران‌های اجتماعی و سیاسی جلوگیری گردد. بر اساس این رویکرد، دولت صرفاً مجری تصمیمات مجلس شورای اسلامی و سایر نهادهای قانون‌گذاری مانند مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

از سوی دیگر، تحقق برنامه‌های استراتژیک نظام و دستیابی به اهداف بلندمدت در گروی متعهد بودن هر مسئول نسبت به تصمیمات مسئولان پیش از خود است. اگر دولت قبل متعهد به اجرای برنامه‌ای بوده است، دولت بعد مجاز نیست از اجرای این تعهد شانه خالی کند. در این صورت تمامی برنامه‌ها تبدیل به پروژه‌های کوتاه‌مدت چهارساله شده و عملاً روند پیشرفت کشور دچار مشکل می‌گردد.

دولت فعلی نشان داده است که به این دو مطلب بی‌توجه بوده و در مواردی مشابه نسبت به اجرای مصوبات مجلس شورای اسلامی نیز اهمال کرده است. از این نظر، تصمیمات این‌چنینی غیرقانونی بوده و قابل پیگرد و رسیدگی توسط قوه قضائیه است.

یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌توان برای این روند تصمیم‌گیری برشمرد «تعارض منافع بخش خصوصی و دولتی» در عرصه هوش مصنوعی است.

در بسیاری از نقاط دنیا، از جمله کشور خود ما بارها این اتفاق روی می‌دهد که نهادهای علمی و تحقیقاتی درگیر تعارض منافع با بخش‌های دولتی یا خصوصی می‌شوند. به این معنا که برخی سرمایه‌گذاران در حوزه صنعتی‌سازی دستاوردهای پژوهشی منافی اقتصادی در اهمال دولت و کنار کشیدن بخش دولتی از برخی پروژه‌های علمی دارند. این شرکت‌ها به دلیل توانمندی اقتصادی بالا می‌توانند برای انحلال چنین نهادهای تأثیرگذاری فشار آورده و بر تصمیمات دولت تأثیر بگذارند.

به عنوان نمونه اگر سازمان ملی هوش مصنوعی قصد داشته باشد پروژه‌هایی را به شرکت‌های خاصی واگذار کند یا در سیاست‌گذاری‌های صنعتی نقش فعالی داشته باشد، دچار تعارض با منافع خصوصی افرادی شود که چه‌بسا برخی از آن‌ها در دستگاه‌های دولتی نیز مسئولیت یا سمت رسمی داشته باشند.

راهکار پیشنهادی

مهم‌ترین اقدام در زمانی که عوامل رفتار مسئولان مورد شک و تردید قرار می‌گیرد فشار از طریق بخش خبری و دستگاه خبرگزاری کشور است. رسانه‌های مستقل موظف هستند با پرسشگری و مطالبه‌گری مسئولان مذکور را وادار به شفاف‌سازی نمایند، به این نحو که ناگزیر گردند دلایل انحلال یا اهمال در مدیریت این سازمان را توضیح دهند. دولت باید توضیح دهد چرا این تصمیمات گرفته شده یا چرا ترک‌فعل‌های مذکور اتفاق افتاده است.

از مسئولان مربوطه باید توضیح خواست که دقیقاً چه برنامه جایگزینی داشته و چطور می‌خواهند خلأ این سازمان را در عرصه هوش مصنوعی پر نمایند.

در شرایط فعلی ضرورت دارد به سرعت یک کارگروه ویژه برای جلوگیری از وقفه در سیاست‌گذاری حوزه هومصّ تأسیس شود. ظرفیت رسانه‌ها می‌تواند در این زمینه به کار گرفته شود تا فشار مورد نیاز را به مسئولان وارد نمایند. ای کارگروه با بررسی وضعیت گذشته و کارهای انجام شده و ترک فعل‌های صورت پذیرفته، مجموعه‌ای از برنامه‌های آتی را تدوین خواهد کرد، از جمله تخصیص بودجه‌های اضطراری برای حمایت از پروژه‌های دارای فوریت هوش مصنوعی و تدوین نقشه راه ملی هوش مصنوعی.

همچنین این کارگروه با حضور و مشارکت نخبگانی بخش‌های دولتی و خصوصی فرصتی را فراهم خواهد آورد تا سازمان ملی هومصّ با طرحی کامل‌تر و دقیق‌تر بازسازی شده و به جایگاه واقعی و مطلوب خود دست یابد.

اگر این اقدامات اجرایی شوند، نه تنها می‌توان از آسیب‌های انحلال سازمان ملی هوش مصنوعی جلوگیری کرد، بلکه زمینه رشد سریع‌تر این فناوری در کشور را نیز فراهم آورد.

